

Цікаво спостерігати за мовою людей, мова яких формувалася в діалектному мовному середовищі і які в сучасних умовах послуговуються літературною мовою. При такому переході відбувається ніби втрата діалектних особливостей, але вони не зникають повністю. В. Жирмунський назвав їх примарними діалектними особливостями [4, с.80], які втрачаються мовцями різного віку по-різному. Перш за все, це стосується вимови м'яких і твердих приголосних (р-рь, л-ль, щ-щ, ч-чь), що надає мовленню індивідуальної специфічності і колориту.

Ця стаття не вичерпує усього багатства діалектної лексики, а є спробою дослідити тільки невелику частину особливостей великого лексичного пласту, репрезентованого у "Словнику говорів Нижньої Наддніпряниці". Перспективними і цікавими для подальших досліджень є такі питання, як кількісне вираження лексичних діалектизмів за частинами мови; як представлені вони у творчості письменників – класиків і сучасників; репрезентативність діалектизмів у функціональних стилях сучасної української мови, а також у різних сферах життя (родинні стосунки, виробнича діяльність тощо); які типи лексичних значень вони охоплюють (синоніми, омоніми, пароніми, запозичення) тощо.

Діалектна лексика заслуговує на увагу, хоч вона, може, не зовсім благозвучна, часто суржикова, що спотворює мову, знищує її самобутність.

Але "діалектна мовна стихія триває і триватиме ще довго" [5, с.16], бо ще довго житиме літературну мову, залишатиметься її "могутнім стовбуром".

Джерела та література

1. Дзєндзелівський Й. Словник з Російки // Тиса. – 1993. – №1–2.
2. Чабаненко В.А. Словник говірок Нижньої Наддніпряниці: У 4 т. – Запоріжжя, 1992.
3. Матвіяс І. Діалектна лексика в академічному "Словнику української мови // Українська мова. – 2005. – № 4.
4. Жирмунський В.М. Национальный язык и социальные диалекты. – Ленинград, 1936.
5. Тищенко К. Поки живі українські діалекти – живе Україна // Дивослово. – 2002. – № 6.
6. Тумай Н. До питання лінгвоциду української мови // Жіночий світ. – 2003. – № 4.

Summary

The peculiarities of consumer goods presentation are investigated in this article. In particular, clothes, shoes and their elements, rooms, vegetable and animal world dealing with the man's life activity are also considered in it. The problem of stylistic differentiation has been solved here.

К. С. Бондарчук, В. К. Єршова

СТАН ТЕХНІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В УМОВАХ ДВОМОВНОСТІ ПІВДНЯ УКРАЇНИ

Тяжке і виснажливе багатосотрічне змагання українського народу за природне й невід'ємне право на власну мову й культуру, а також на науку, творену рідним словом, усе ще триває. Головні причини неповної усталеності сучасної української термінології мають позамовне походження.

Питання відповідності використовуваних термінів вимогам Держстандарту, а то й просто українському правопису досліджується багатьма науковцями. Зокрема традиційними стали міжнародні науково-практичні конференції «СловоСвіт», що проводяться «Львівською політехнікою» (їх уже відбулося 9), де розглядається сучасний стан термінології, теоретичні засади термінознавства, лексикографії та стандартизації термінів. Вагомий внесок у розв'язання цих проблем зробили Л. Полюга, Я. Гумницький, М. Кукляк, О. Лозинський, Б. Рицар та багато інших, результатом роботи яких стали словники з різних галузей знань, пропозиції щодо стандартизації термінології, обґрунтування надання переваги тим чи іншим термінам.

Розглядаючи деякі наукові статті, можна класифікувати хиби сучасних текстів:

- засмічення мови безпідставними запозиченнями, найчастіше російськими та англійськими;
- уживання термінів спеціальної та загальної лексики з порушенням питомої семантики;
- явище псевдосинонімії;
- порушення граматичних норм: категорії роду, уживання прийменників, дієприкметників, ступенювання прикметників тощо [1, с.3–4].

Особливо часто мовні невірності зустрічаємо в різноманітних статтях, методичних розробках, навіть у словниках, виданих на зросійщеній території Півдня України. З початку 90-х років ХХ ст. в українській термінології спостерігаємо намагання відновити національну ідентичність на лексичному, словотвірному, морфологічному та синтаксичному мовних рівнях. Мета нашої статті – проаналізувати деякі аспекти сучасного етапу розвитку української термінології, багато в чому різноспрямованого й неузгодженого процесу, виявити низку негативних рис, на які варто звернути увагу.

Давньою "хворобою" при творенні термінів є переклад не безпосередньо з оригіналу, а через російську мову, як-от: *запам'ятовуючий пристрій, записуючий пристрій* (з рос. запоминающее

устройство, записывающее устройство) За допомогою елементів українського словотвору виникли *запам'ятовувач, записувач*. Перекладаючи з оригіналу (англ. *memory* та *storage*) більш вдало було б уживати терміни *пам'ять, запис*.

Кальками з російської мови є назви професій, які українською мовою мають форму іменників (робітник, службовець), а в рос. – прикметників (рабочий, служащий). Однак замість слова *науковець* уживають *вчений*, а замість лексеми *науковий* у сполученнях *вчений секретар, вчена рада*. Так само усталені *вчені звання* поряд з правильно вжитими *науковими ступенями*. Недоречно функціонує слово *співробітники*, що означає *співпрацювати*, на місці якого слід уживати *наукові працівники* (або просто науковці), бо вони можуть і не співпрацювати одне з одним.

Під впливом російської мови в українській термінології з'явилося явище псевдосинонімії, тобто помилки у вживанні українських термінів, що стосуються різних понять, а в російській мові мають один відповідник. Наприклад, досить часто неправильно вживають *постійний* (тривалий) і *сталий* (незмінний) (рос. *постоянный*); *скінченний* (що має границю) плутають з *кінцевим* (що стосується кінця) (рос. *конечный*), а *нескінченний* (що не має границі або кінця) – з *безмежним* та *необмеженим* (що не має межі) (рос. *бесконечный*), не кажучи вже про те, що *границю* плутають з *межею* (рос. *предел*). Часто не відрізняють *оточення* (найближчі сусіди) від *довкілля* (навколишнє середовище) (рос. *окружение*). Рос. *продолжение* відповідає трьом українським словам, що їх часто плутають: *видовження* (форми), *подовження* (терміну), *продовження* (дії). Водночас у нас продовжуються процес або дія, що *мають тривати*. Рос. *измерение* відповідають *вимірювання* (дія) та *вимір* (властивість), маємо говорити про вимірювальний прилад і вимірний простір. Рос. прикметникові *противоположный* відповідають укр. *протилежний* (у просторі) і *супротивний* (про думку тощо). Наявність рос. слова *часть* призвела до того, що в укр. мові *частка* (результат ділення або поділу) потроху займає місце і *частини* (що є наслідком відокремлення), і *частинки* (елементарної) тощо.

Не слід забувати, що рос. слову *отрицательный* відповідають *від'ємний* (математичний знак) і *негативний* (заряд), *невід'ємний* означає додатний або нуль, а вживають його замість *невіддільного*, тобто такого, що його неможливо відокремити або виокремити, хоча тут псевдосинонімія вже ні до чого, а просто роблено покруч на основі російського *неотъемлемый*.

Ми не відрізняємо *здатності* (приладу тощо) від *здібності* (людини), *об'єму* (фізичного) від *обсягу* (статті); забуваємо, що *інший* – це не той, а *інакший* – не такий. Слово *знаходитися* вживаємо замість *перебувати, бути, міститися* тощо. Таких прикладів, на жаль, дуже багато.

Невикоріненне вживання активних дієприкметників південного походження з суфіксами *-ачий-, -ячий-, -учий-, -ючий-*, яких українська мова не містить. І зовсім не через брак виражальних засобів, а саме через свою глибоку семантичність не лише на фаховім науковім рівні, але й на звичайнім побутовім. Майже кожний випадок застосування категорії активного дієприкметника є безпідставним, бо йдеться про ту чи іншу характеристику якогось суб'єкта чи об'єкта. А таку потребу завжди можна задовольнити категорією прикметника [2]. У нашій мові такі суфікси характерні для слів, що передають значення властивостей (кусочий собака, цілюще зілля тощо). Але, наслідуючи російську мову, вживають *поглинаючий* замість *поглинальний* або *вбирний*; *сполучаючий* замість *сполучний*; *кодуєчий* замість *кодувальний*, утворюємо *далекоідучу* та *короткоідучу* взаємодію замість *далекосяжної* та *близькосяжної*; *несучу частину* та *несучу конструкцію* замість *частоти-носія* і *опорної, базової* або *тримальної* конструкції.

Щодо стилістики сучасної української мови, то варто звернути увагу на вживання таких конструкцій, як *уявляє собою, являє собою, представляє собою*, які є невдалою калькою з російської мови. Нормативним є використання слова *становить*, наприклад: *Генератор напруги становить собою джерело електричної напруги із заданими параметрами*. Варто уникати й таких словосполучень: *у тому числі, таким чином, не в однаковій мірі, найбільш поширені, знаходиться, розповсюджені, робота основана на, зроблено аналіз, входить у протиріччя, суттєва ознака* українськими відповідниками до яких є: *зокрема, отже, неоднаково, найпоширеніші, перебуває, поширені, робота базується (ґрунтується) на, проведено аналіз, суперечить, істотна ознака* та багато інших.

Цілковито неправильно вживаються прийменники *по* та *при*: *документація по застосуванню, при температурі, при використанні...* Не розуміють семантичної різниці поміж *маю, мушу*; повсякчасно вживають *необхідний* у значенні *конче потрібний*. Оскільки, остільки вже стали доволі заялженими.

Усі кризи – політична, економічна, культурна – є наслідком кризи національної, писав класик. Василеві Мові належать слова: «Доки інтелігенція наша буде без науково-літературної мови, доти зневажатимуть нас по праву».

Мова – то є наша культура і родовід. І треба послуговуватися нею свідомо.

Відзначимо, що упорядкування технічної термінології, так само як очищення наукової мови взагалі – це обов'язковий етап у її розвитку, оскільки ставить на порядок денний актуальне питання про відновлення та повернення органічних для української мови словотвірних типів та правильного використання всього розмаїття фахових термінів.

Джерела та література

1. Козирський В., Шендеровський В. Теоретичні засади термінознавства та лексикографії // Проблеми української термінології, 2004. – Львів, 2004.
2. ДСТУ 3966–2000. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять. – К., 2000.

Summary

We expose characteristic irregularities in the language of scientific publications. The special emphasis is made on topic role of the state of language and terminology culture for the reliable development of science and culture, and for the existence of independent nation itself.

О. І. Брацун

КРИЛАТІ ВИСЛОВИ ЯК ХУДОЖНЬО-ОБРАЗНИЙ ЗАСІБ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

З огляду на актуальність, вагомість та недостатнє теоретичне опрацювання проблем дослідження крилатих одиниць у науковій літературі, ставимо за мету: спираючись на здобутки лінгвістичної шевченкіани, проаналізувати теоретичний і практичний аспекти кодифікації та функціонування цих лексичних одиниць у творчій спадщині Т.Г.Шевченка.

Важливим показником поетичної майстерності, виразником оригінальної думки митця слова є винятково компактний мовний зворот – крилатий вислів. Дослідження його природи й особливостей функціонування є одним із головних завдань сучасної лінгвістики. Такий підвищений інтерес зумовлений тим, що ці сталі образно-метафоричні конструкції відображають аксіологічні цінності, асоціативно-образні стереотипи народу, а отже є творчою базою всього лінгвокультурного процесу.

На сучасному етапі розвитку вітчизняна лінгвістика не достатньо висвітлює цей аспект творчості письменників, а саме: створені ними крилаті одиниці, їх характер і діапазон використання в мовній практиці.

Крилаті вислови – це золотий фонд світової та національної культури. У пам'яті кожної освіченої людини зберігається значна кількість крилатих висловів, які використовуються в її рідній мові, а часто й багато інших популярних зарубіжних крилатих виразів. І це природно, бо ці мовні одиниці виконують у мовленні важливу й специфічну роль. Вони дають можливість яскраво й стисло висловити думку, охарактеризувати ситуацію, в літературній формі висловити свої відчуття. Крилаті одиниці будь-якої національної мови, зберігаючи свій основний фонд, в цілому відносяться до наймобільніших мовних шарів [1, с.16].

Вивчення мови творів Т.Г.Шевченка, зокрема, крилатих одиниць, проводилося вітчизняними мовознавцями, а саме І.К. Білодідом, Н.А. Бурячком, Н.А. Москаленко, П.П.Плющем, Л.П.Скрипник, Г.Р.Іжакевич, В.С. Ващенком, В.І.Русанівським та ін. Однак, незважаючи на важливість публікацій видатних лінгвістів, на сьогодні ще недостатньо вивчені проблеми семантики, структури та функціонування культурно маркованих мовних одиниць, а саме крилатих одиниць. З'ясування цих питань має важливе значення як у виявленні специфіки, своєрідності крилатих мовних зворотів, так і в відтворенні об'єктивної дійсності, в якій творить митець.

Потребує більш ширшого висвітлення частина крилатих одиниць Т.Г.Шевченка, яка охоплює й інші грані його поетичної мови і пов'язана зі створенням крилатих висловів у різних ідейно-тематичних і естетично-стилістичних аспектах, зі специфікою його ідіостилу.

Ці образно-метафоричні вислови посідають у поетичному доробку Т.Г.Шевченка особливе місце. Вони репрезентують красу і глибину його думки, уявлень, суджень про реальну дійсність, тому й відзначаються у поетичній творчості митця різноманітними семантико-структурними особливостями.

За генетичними ознаками крилатих висловів, можна виокремити окремі групи [2, с.119]. До найбільш вживаних належать стійкі звороти суспільно-політичного змісту, напр.: Новий і праведний закон; Раби, підніжки, грязь Москви; Варшавське сміття – ваші полки Ясновельможнії гетьмани та ін.

Серед зазначених виразів зафіксовані тематично співзвучні, але різнопланові за своїм наповненням конструкції. В їх образній формі відображено становище українського народу, світоглядні позиції гноблених верств, напр.: За горами гори, хмарою повиті Засіяні горем, кровію політі; Не називаю її раєм; Чорніше чорної землі блукають люди; Врем'я лютє; А братія мовчить собі, Витріщивши оч; А правда наша п'яна спить; Єй-богу Овеча натура; Дурний шию підставляє І не знає за що!; Раби незрячі, гречкосії; Кайданами міняються, Правдою торгують; Народ замучений мовчить; Раби німії;

Окрему групу становлять крилаті фрази, що стали викриттям політики царизму та панівного класу, бездіяльності ліберального панства, напр.: Розпинателі народні; Злії люди; В раї пекло розвели; Княжата недорослі; За шмат гнилої ковбаси; Може, вдарять Або дулю дати благоволять; Запустить пазурі в печінку; А москалі і світ божий В путо закували; Байстрюки Єкатерины Сараною сіли; Латану свитину з каліки знімають; Болота засапав Благородними костюми; Кров із ребер точать; І знову шкуру дерете З братів незрячих гречкосіїв; Ви любите на братові Шкуру а не душу!; Схаменіться! Будьте люди, Бо лихо вам буде; О тих царів, катів людських; тощо.

У поетичному доробку Т.Г.Шевченка крилаті вислови звучать як заклик до непримиренного скасування кріпацтва, напр.: Громадою обух стальить; Поховайте та вставайте, Кайдани порвіте і вражою злою кров'ю Волю окропіте; Кари ляхам, кари!... вигострить сокиру; Борітеся – поборете; та ін.